

Płk mgr inż. Ryszard Muc

WIZYTA MARSZAŁKA POLSKI EDWARDA ŚMIGŁEGO RYDZA W ZAMOŚCIU W 1938 R. ORGANIZACJA, BEZPIECZEŃSTWO I PORZĄDEK UROCZYSTOŚCI

Wizyta Marszałka Polski Edwarda Śmigłego Rydza w dniu 17 lipca 1938 r. była dla społeczności Zamojszczyzny szczególnym wydarzeniem, a dla ówczesnych władz powiatu zamojskiego i miasta Zamościa ze względu na charakter oraz liczbę biorących udział w uroczystości (ok. 30 tys. uczestników) – przedsięwzięciem wyjątkowym i olbrzymim wyzwaniem.

Na przestrzeni wieków w dziejach Zamościa nie brakowało wydarzeń, w których liczba biorących w nich udział często kilkakrotnie przekraczała liczbę mieszkańców. Tak było w XVII wieku, kiedy to kilkutysięczny Zamość oblegany był przez wojska Bohdana Chmielnickiego i stanowił w historii naszego Grodu największą bodaj koncentrację żądnego krwi i zdobyczy żywiołu ludzkiego, jak i późniejszym okresie, np. w 1914 r., gdy w okolicach Zamościa doszło do konfrontacji zbrojnej pomiędzy wojskami austriackimi i rosyjskimi, a liczbę żołnierzy biorących udział w walkach szacuje się na ponad 80 tysięcy (bitwa określana w historiografii austriackiej mianem Bitwy pod Zamościem).

Ale nie tylko tragiczne wydarzenia o charakterze wojennym gromadziły w Zamościu i jego okolicach tak olbrzymie rzesze ludzi. Zamość odnotował w swej historii również chwile chwalebne i radosne, w których brały udział nieprzeliczone tłumy ludności – najczęściej były to uroczystości o charakterze religijnym, spośród których najważniejszą z pewnością pozostanie pielgrzymka Papieża Jana Pawła II w dniu 12 czerwca 1999 r., która całkiem słusznie określana bywa jako „wydarzenie tysiąclecia”. Zgromadziła ona w mieście blisko dwieście tysięcy wiernych. Przedsięwzięcie to pod względem organizacyjnym zakończyło się sukcesem. Z pewnością materiały dotyczące organizacji tej wizyty, zgromadzone przez władze administracyjne, instytucje, służby, organizacje społeczne i inne podmioty biorące udział w tej wielkiej operacji, staną się z upływem czasu przedmiotem analiz naukowych i historycznych. Ale póki co, uwzględniając pewną analogię pomiędzy tą uroczystością, a wydarzeniem sprzed 75 lat, o którym mowa w tytule spróbujmy prześledzić na podstawie archiwalnych materiałów wysiłek organizacyjny ówczesnych władz cywilnych i wojskowych, jaki został włożony, by wizyta tak znamienitego Gościa wypadła należycie.

W odrodzonej po tak długim okresie niewoli Polsce – państwie obszarowo dużym, wielonarodowościowym, zróżnicowanym i pod wieloma względami podzielonym – wizyty Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i innych dostojników państwowych w różnych zakątkach kraju nie należały do rzadkości i najczęściej związane były z takimi wydarzeniami, jak: otwarcie, czy urucho-

mienie zakładów, instytucji, szkół, wręczanie sztandarów i odznaczeń, przekazywanie wojsku uzbrojenia zakupionego przez społeczeństwo za środki Funduszu Obrony Narodowej, czy wreszcie nadawanie zaproszonym gościom - honorowego obywatelstwa. Uroczystości takie spełniały bardzo ważne zadanie – były swego rodzaju katalizatorem integrującym, mobilizującym i wychowawczym dla społeczeństwa – podnoszącym świadomość obronną i wyzwalającym w ludziach wolę wysiłku i poświęcenia na rzecz rozwoju potęgi Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej. W obliczu nieuchronnie zbliżającego się widma wojny szczególnego znaczenia nabierały te wizyty, które związane były ze sferą bezpieczeństwa i obronności – dziedzinach dla każdego Państwa najważniejszych, stojących ponad podziałami i różnicami. Potrzeba konsolidacji społeczeństwa wokół najważniejszych interesów narodowych postrzegana i realizowana była zarówno przez Rząd, jak i wszystkie pozostałe ognia ówczesnej władzy. Zapoznając się z zachowanymi dokumentami¹, możemy stwierdzić, że działalność w tym zakresie była odpowiednio koordynowana i traktowana priorytetowo. Świadczyć o tym może pismo skierowane do Wojewody w Lublinie przez Mariana Sochańskiego² Starostę Powiatowego Zamojskiego 25 maja 1938 r.³, które stanowić będzie kanwę naszych dalszych rozważań wokół tytułowej problematyki. Tak więc spróbujmy popatrzeć na ten dzień nie od strony historyka, którego bardziej interesowałyby aspekty polityczne, wojskowe, czy społeczne ale od strony praktyka zajmującego się ze sferą szeroko pojętego bezpieczeństwa. Przejdziemy zatem do wspomnianego pisma. Miało ono charakter informujący, a użycie sformułowania „melduję” wskazuje na obowiązujące w tym czasie relacje (podległość) zachodzące pomiędzy poszczególnymi ogniwami władzy. Starosta informował, iż *w/g otrzymanych informacji od Pana Dowódcy Korpusu gen. Smorawińskiego w dniu 17 lipca br. ma przybyć do Zamościa Pan Marszałek Polski Śmigły-Rydz, który ma wręczyć 10 pułkom artylerii sztandary pułkowe, fundowane przez miejscowe społeczeństwa.*

Był już po rozmowie z generałem. Przedstawia w piśmie swoje propozycje dotyczące charakteru uroczystości i odpowiedniego przygotowania, podkreślając, że zasadniczy wysiłek należy skoncentrować przede wszystkim na zorganizowanie manifestacji ludności - o radosnym, podniosłym nastroju i wyrażającym *serdeczny stosunek* do wojska oraz zapewnieniu bezpieczeństwa Panu

¹ Artykuł opracowano na podstawie znajdujących się w Archiwum Państwowym w Zamościu mikrofilmów zespołu Starostwo Powiatowe Zamojskie 1919-1939, w którym zachowała się część akt referatu bezpieczeństwa. Są to materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Państwowym w Lublinie. W 2005 r. zostały na zlecenie dyrektora zamojskiego Archiwum zmikrofilmowane i w ten sposób udostępniane użytkownikom. W aktach Starostwa w jednostce archiwalnej o sygn. 1 znajduje się zszywka na okładce z oznaczeniem kancelaryjnym Nr.0-1/38 pt. „**Uroczystości w Zamościu w dn. 17-VII-1938 (przyjazd p. Marszałka Śmigłego Rydza)**”. Zawiera 41 dokumentów, w tym szkice i plany, łącznie 67 kart). Zestawienie zawartości zszywki w wykazie na końcu artykułu (s. 20-22).

² Sochański Marian (1899-1954) starosta zamojski, inicjator odbudowy Starego Miasta. Aresztowany przez UB w 1949 r., zmarł w więzieniu na Mokotowie. Por.: A. Kędziora *Encyklopedia Miasta Zamościa*, Zamość 2012, s. 627.

³ Wg wykazu dokumentów – poz. 1 (s. 20). Dokument w całości przytoczony w Aneksie I.

Marszałkowi i porządku w trakcie uroczystości. Nadmieniam w piśmie również o inicjatywie nadania przez władze m. Zamościa honorowego obywatelstwa Panu Marszałkowi.

Spróbujmy zatem na podstawie zachowanych materiałów odtworzyć ogrom wysiłku i zakres prac, jaki został włożony przez podmioty cywilne (ogniwa władzy, służby porządkowe, różne instytucje, organizacje społeczne, stowarzyszenia) oraz dowódców wojskowych w organizację tego doniosłego wydarzenia. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że zaplanowana uroczystość miała mieć charakter wojskowy, a wiodącą rolę w organizacji przedsięwzięcia pełniło wojsko. Dowiadujemy się o tym z pisma oznaczonego klauzulą „poufne” skierowanego 12 lipca 1938 r. do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie⁴. Na telefoniczne zapytanie starosta Marian Sochański informował:

1/ Komitetu uroczystościowego nie ma, albowiem uroczystość w dniu 17 lipca br. ma charakter wojskowy i zaproszenia na nią wysyła D-ca O.K. Lublin.

2/ Ponieważ ramy uroczystości zostały rozszerzone przez udział ludności wiejskiej, która ma złożyć sprzęt wojskowy i samolot do rąk Pana Marszałka, Starosta współpracuje z wojskiem, jako przewodniczący Powiatowego Komitetu F.O.N.

3/ W ten sposób „ad hoc” powstał komitet w osobach:

D-cy Dywizji, Starosty, D-cy 3 pal i Burmistrza m. Zamościa.

4/ Organizacją ludności wiejskiej zajmuje się specjalny komitet w osobach: Starosty, Wójta gminy Wnuka, prezesa O.Z.N. inż. Bauera i sekretarza Wydziału Powiatowego Burzmińskiego.

5/ Organizacje społeczne, jak Strzelec, Związek Rezerwistów, Straże Pożarne, itp., które wystąpią łącznie w ilości około 3000 osób zadeklarowały, iż odpowiadają za porządek i bezpieczeństwo w swych szeregach.

6/ Za porządek i bezpieczeństwo wśród ludności wiejskiej, która będzie maszerować w sposób zorganizowany w gromadach i gminach, przyjmuje odpowiedzialność Starosta wraz z Wójtami gminy.

W okresie przygotowawczym dochodziło z pewnością do licznych spotkań wszystkich tych, którzy uczestniczyli w przygotowaniu wizyty. Zasadnicze ustalenia zapadały jednak na spotkaniach dwóch najważniejszych z punktu widzenia ich kompetencji i możliwości ogniów – Dowództwa Dywizji Piechoty Legionów Polskich i Starosty Powiatowego Zamojskiego. Zakres zadań i przedsięwzięć do wykonania przez zainteresowane strony obrazują nam zamieszczone poniżej dokumenty. Pierwszy dotyczy przypisanych Staroście zadań. Dowództwo 3 DPleg. 24 czerwca 1938 r.⁵ w piśmie oznaczonym jako tajne, podpisanym w zastępstwie Szefa Sztabu przez kpt dypl. Deskę, przekazywało Staroście tabelaryczne zestawienie czynności, które zgodził się wziąć na siebie. W pierwszej kolumnie wymienione zostały prace do wykonania, w następnych miejsce i termin ich realizacji. Ustalono 11 zadań. Obok spraw technicznych (przepusty) i materialnych (woda pitna, materiał drzewny) były to

---

⁴Wg wykazu dokumentów – poz. 7.

⁵Wg wykazu dokumentów – poz. 8 (Aneks II).

głównie zadania organizacyjne (przygotowanie zjazdu ludności, regulowanie ruchu, bilety itp.). Do pisma dołączonych było 11 planów lotniska⁶.

Drugim dokumentem jest plan znacznie bardziej rozbudowany, przedstawiający zakres czynności realizowany przez wojsko. Nosi on tytuł PLAN ZORGANIZOWANIA UROCZYSTOŚCI W DNIU 17/VII. br. i pochodził z następnego dnia, 25 VI 1938 r. Podpisany został przez dowódcę dywizji płk. Turkowskiego. W dokumentacji Starostwa znajduje się egzemplarz z podpisem kpt. Deski, jak należy przypuszczać bezpośredniego realizatora tego wielkiego przedsięwzięcia (dokument powstał w wg rozdzielnika w 29 egzemplarzach).

Do bezpośrednich drobiazgowo rozpisanych, często prozaicznych ale niezbędnych zadań (18)⁷ jako odpowiedzialnych, wymieniono z nazwiska 7 oficerów w stopniu majora i 8 w stopniu kapitana, w tym po wielokroć wspomniany kpt. Deska.

Dla Starosty Powiatowego Zamojskiego rozpoczął się gorączkowy okres ciężkiej pracy – zwoływanie liczonych narad, odpraw i spotkań w trakcie których omawiano najdrobniejsze szczegóły wizyty – wymiana korespondencji i setki rozmów telefonicznych stały się codziennością. Z pisma skierowanego do Pana Wojewody na dwa tygodnie przed planowaną wizytą⁸ wynika, że większość spraw organizacyjnych ciążyących na Staroście zostało już dopięte i że zgodnie ze swoją wcześniejszą opinią podtrzymuje, iż: *za jedną z najważniejszych czynności uważam zorganizowanie ludności wiejskiej i zabezpieczenie trasy, po której będzie się przemieszczać Pan Marszałek.*

Ludność wiejska zorganizowana najpierw w gromadach, następnie w gminach, skąd wyruszy furmankami do miejsc pod Zamościem wyznaczonych na planie. W miejscach tych pod ochroną P.P. /aut. Policji Państwowej/ pozostawi zaparkowane wozy, sama zaś pod komendą sołtysów i wójtów gmin uda się do wyznaczonych miejsc na lotnisku. Komendę na ludnością wiejską powierzyłem wójtowi gminy Bolestawowi Wnukowi, zaś nadzór nad całością sprawować będzie Wicestarosta.

Powyższe fragmenty pisma wskazują, że zebranie w jednym miejscu tak dużej liczby mieszkańców wsi przy współudziale sołtysów i wójtów oraz działaczy organizacji społecznych nie powinno stanowić większego problemu. Dalej czytamy: *Udział ludności cywilnej w uroczystościach przewidziany jest na około 20 tyś. osób wraz z organizacjami społecznymi. Wręczenie broni maszynowej przez Komitet F.O.N. odbędzie się po poświęceniu sztandarów i wręczeniu ich przez Pana Marszałka dowódcom odnośnych pułków. Przewidziane jest, że Pan Marszałek /z przed ołtarza/ wg. szkicu pkt. 6 /podejdzie do ludności cywilnej /pkt. 13/, gdzie Powiatowy Komitet F.O.N. zamelduje wręczenie broni.*

⁶ Nie zachowały się w dokumentacji.

⁷ W rubryce czynności są takie czynności jak np. organizacja kwater dla pań, budowa ustępów, przygotowanie młotków do wbijania pamiątkowych gwoździ, przygotowanie obrusów, nakryć i jadłospisów podczas śniadania i przygrywanie orkiestry podczas śniadania i obiadu (zob. Aneks III).

⁸ Pismo poufne do Wojewody z 4 VII 1938 r. Zob. wykaz dokumentów – poz. 10.

Dla Starosty pozostał jednak jeszcze jeden, jakże istotny problem związany z nadaniem manifestacji ludności uroczystego, podniosłego i wyrażającego serdeczny stosunek do Wojska i Naczelnego Dowódcy charakteru. Pomocna w tym okazać miała się Instrukcja organizacji i defilady gmin wiejskich w dniu przyjazdu Marszałka Polski Edwarda Śmigłego Rydza 17 lipca 1938 r.⁹, która oprócz określenia miejsca postoju furmanek i zbiórek gmin, precyzowała sposób prezentowania się poszczególnych gmin. W Instrukcji czytamy: *Na czele każdej gminy idzie Wójt z odznaką służbową. Na czele każdej gromady idzie z odznaką sołtys, a za nim prezesi organizacji społecznych / Koła Młodej Wsi, Koła Gospodyń Wiejskich, Kółka Rolniczego, Stowarzyszenia Młodzieży Kat. i Ochotniczej Straży Pożarnej/. – Za starszyzną transparent z napisem Gromada ....., a następnie idą w ósemkach dziewczęta, kobiety i mężczyźni. Pierwsza ósemka w grupie dziewcząt, kobiet i mężczyzn niesie flagę Narodową i transparent organizacji społecznej. [...] Forma transparentów: rama prostokątna, obciągnięta białym płótnem z napisem czerwonymi literami. Flagi Narodowe winny być czyste i odprasowane. W nadaniu manifestacji właściwego nastroju ważną rolę odegrać miał ubiór jej uczestników. Dlatego w Instrukcji zamieszczono następujące ustalenia: *Stroje. Jest bardzo pożądane aby jak najwięcej ludzi przybyło w strojach ludowych i sukmanach, parciankach, lub w białych koszulach, wypuszczonych i kamizelkach, w słomianych kapeluszach i maciejówkach. – Kobiety zaś i dziewczęta o ile możliwości w białych bluzkach, spódniczkach pasiastych kwiecistych lub ciemnych i koniecznie w kwiecistych chusteczkach na głowie.**

Poprzez takie zabiegi zamierzano stworzyć niepowtarzalną, radosną atmosferę oraz podkreślić serdeczny i oddany stosunek ludności wiejskiej do Wojska i Naczelnego Wodza. dopełnieniem tego wszystkiego miało być płomienne przemówienie wygłoszone przez Przewodniczącego Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych Bolesława Wnuka¹⁰. Wystąpienie powyższe należy odebrać również jako swego rodzaju deklarację gotowości społeczności wiejskiej do czynnego udziału i poświęcenia w obronie Ojczyzny.

Nie mniej interesujący z punktu widzenia podniosłości i odświętnego charakteru uroczystości, jest zachowany „odpis” przemówienia, które zostało wygłoszone przez przedstawiciela Zarządu i Rady miasta Zamościa w związku z wręczeniem Marszałkowi Rydzowi Śmigłemu Honorowego Obywatelstwa Miasta¹¹.

Omawiając wysiłek organizacyjny na rzecz uroczystości, nie sposób pominąć zaangażowania ze strony innych uczestników manifestacji na lotnisku w Mokrem. Ciekawe w tym względzie są zabiegi Związku Rezerwistów Powiatu Zamojskiego. Na podstawie Rozkazu koncentracyjnego Komendanta Powiatowego¹² z 7 lipca 1938 r. możemy prześledzić, jak sprawnie działającą i zorganizowaną grupę stanowili żołnierze – rezerwiści zrzeszeni w licznych Kołach i

⁹ Wg wykazu dokumentów – poz. 12 .

¹⁰ Wg wykazu dokumentów – poz. 22 (Aneks VI).

¹¹ Wg wykazu dokumentów – poz. 23 (Aneks VII).

¹² Wg wykazu dokumentów – poz. 40.

jak ważnym wydarzeniem stała się dla nich możliwość spotkania ze swoim Wodzem.

W związku z przyjazdem do Zamościa w dniu 17 lipca br. Pana Marszałka Polski Edwarda Rydza Śmigłego – zarządzam koncentrację wszystkich Kół Z. R., które zostaną sformowane w zamojski pułk rezerwy w stanie 3-ch baonów. (...) Wszystkim kołom Z. R. polecam bezwzględnie wystąpić na Koncentracji w pełnym swoim stanie. Wszystkich członków należy bezwzględnie umundurować, Zwracam uwagę, że zaszczyt powitania na ziemi zamojskiej Marszałka Polski jest dla nas uroczystością, którą przeżyjemy może jeden raz w życiu, to też ambicją każdego z nas musi być, aby dać z siebie maximum wysiłku w kierunku uświetnienia uroczystości na cześć Naczelnego Wodza. Każdy członek Z. R., a to znaczy żołnierz całym tego słowa znaczeniu kocha swego Wodza i nie stanie mu na drodze w wypełnieniu zaszczytnego obowiązku przyjęcia Wodza na swojej ziemi tak jak na żołnierza przystało. Karność, dyscyplina i [nieczyt. - RM] podkreśloną prezencją zewnętrzną – oto cechy, które powinny charakteryzować koncentrację Z.R. Wszelkie nawet najdrobniejsze uchybienia – będą bezwzględnie tępione, a winni będą pociągani do odpowiedzialności. W dalszej części rozkazu informowano m.in. o niezbędnym wyposażeniu na czas koncentracji¹³. Pismo skierowane zostało m.in. Prezes Zarządu Głównego Z.R. ministra Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego.

Ważną z punktu widzenia spraw organizacyjnych i porządkowych sprawą było zapewnienie płynności ruchu, zarówno ludności, jak i pojazdów w tak dużym zbiorowisku ludzi. Z pisma skierowanego przez wojsko do Starosty z 12 lipca 1938 r. (tajne)¹⁴ wynika, że problem ten był rozpracowany przez wojsko w najdrobniejszych szczegółach. Czytamy więc:

Dowódca Dywizji polecił prosić Pana Starostę o wzięcie do wiadomości i wydanie odpowiednich zarządzeń regulujących:

1/ By ogon ludności wiejskiej idącej z Rotundy szosą Szczebrzeską na lotnisko przekroczył ogonem stację kolejową nie później niż o godz. 7,00.

2/ Ludność miejska idąca na lotnisko szosą Szczebrzeską przeszła czołem rzekę Łabuńkę nie później niż o godz. 7,10 a ogonem najpóźniej o godz. 8,00. Szosą na Żdanów może przekroczyć Łabuńkę o dowolnej godzinie, należałoby tu jednak ruch tej ludności ze względu na porządek na lotnisku przerwać o godz. 8,00.

3/ Autobusy na lotnisko zaczęły swą jazdę szosą Szczebrzeską z pod Kollegiaty o godz. 7,20 (Z lotniska do Zamościa jechały przez Żdanów. (...)).

5/ Zabezpieczenie lotniska ze wszystkich stron przed przenikaniem ludności z zewnątrz, i skierowanie jej na właściwe miejsca; (...) chodzi tu głównie o miasto, może iść na lotnisko na przetaj.

6/ Żeby ludność wiejska nie zajęła w czasie swej defilady drogi gruntowej przy lotnisku (...) bo nią będą jechały w momencie kończenia defilady samochody przed trybuny (...).

---

¹³ 1. Łyżka i widelec do jedzenia, 2. przybory do czyszczenia butów i pastę, 3. ręczniki, 4. Szmaty do czyszczenia broni i wazeliny, 5. Płachty lub koce do postania.

¹⁴ Wg wykazu dokumentów – poz. 20.

Kończąc omawianie spraw organizacyjnych należy podkreślić rolę Polskiego Radia w transmitowaniu uroczystości, a także zaangażowanie Starosty Zamojskiego, aby ten najbardziej skuteczny środek komunikacji społecznej wykorzystać do promocji regionu zamojskiego w skali całego kraju. Już 25 czerwca 1938 r.¹⁵, a więc na długo przed planowaną wizytą Marszałka – Polskie Radio wystosowało pismo do Starosty Sochańskiego z prośbą o przesłanie harmonogramu uroczystości. Bardzo interesujący jest następujący fragment pisma, w którym czytamy: *Jednocześnie zapytujemy Pana Starostę, czy moglibyśmy liczyć na to, że reportaż o Zamościu i Zamojszczyźnie opracuje ktoś z miejscowych ludzi np. Dr. Klukowski, o gospodarczych walorach Zamojszczyzny jako bazy aprowizacyjnej dla C.O.P. mógłby coś powiedzieć agr. Syda. Ponieważ nie znamy tych prelegentów bliżej musielibyśmy teksty otrzymać wcześniej do przejrzania.*

W odpowiedzi Starosta Sochański w piśmie z dnia 4 lipca 1938 r.¹⁶ informuje Polskie Radio o harmonogramie uroczystości i jednocześnie przedstawia następującą propozycję: *W związku z zapytaniem, kto mógłby z tutejszego terenu opracować 10 minutowe pogadanki o Zamojszczyźnie, uprzejmie dziękując za gotowość ze strony Polskiego Radia proponuję wygłoszenie 3-ch pogadanek 10 minutowych któreby radiostuchaczy zorientowały o terenie i środowisku, gdzie odbywają się uroczystości. Profesor Pieszko¹⁷ nauczyciel tut. Gimnazjum wygłosiłby referat o „przeszłości twierdzy Zamość i zabytkach w mieście Zamościu, inż. Bauer¹⁸ dyrektor szkoły rolniczej w Janowicach przygotowuje referat na temat „Gospodarcza monografia powiatu” wreszcie inspektor szkolny p. Szczepaniec¹⁹ omówiłby względnie dał krótki przegląd o dorobku kulturalnym i społecznym w Zamościu w obecnej chwili. Oprócz wyżej wspomnianych referatów Polskie Radio mogłoby transmitować pieśni chóralne w czasie nabożeństwa i w godzinach popołudniowych przy okazji referatu p. Szczepańca ilustrować audycję wystąpieniami wiejskich chórów²⁰ i orkiestry Namysłowskiego²¹. Nie jest wykluczone również przygotowanie jakiegoś słuchowiska wiejskiego.*

¹⁵ Wg wykazu dokumentów – poz. 13.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Pieszko Michał (1890-1969) nauczyciel Gimnazjum zamojskiego, historyk, badacz i popularyzator dziejów Zamościa, autor przewodnika po Zamościu, jedna z popularniejszych postaci XX-wiecznego Zamościa. Por.: A. Kędziora *Encyklopedia...* op. cit. s. 501-502.

¹⁸ Bauer Stefan (1890-1944) współzałożyciel i dyrektor szkoły rolniczej w Janowicach, spółdzielca, inżynier rolnik, więzień Rotundy i Oranienburga. Por.: A. Kędziora *Encyklopedia...* op. cit. s. 45.

¹⁹ Szczepaniec Jan (1902-1983) inspektor szkolny w Zamościu, działacz kulturalny. Por.: A. Kędziora *Encyklopedia...* op. cit. s. 660-661.

²⁰ Z odręcznie sporządzonej notatki znajdującej się w omawianym zbiorze wynika, że w uroczystościach udział mogły brać m.in. chóry z następujących miejscowości: Majdan Sitaniecki, Stary Zamość, Zwierzyniec, Zamość, Tarnogóra lub Siennica Różana oraz Szkoła Rolnicza Sitno. Wg wykazu dokumentów – poz. 14.

²¹ Orkiestra Włociańska założona w Starym Zamościu w 1882 r. przez Karola Namysłowskiego, istnieje do chwili obecnej, koncertowała m.in. w USA.

Sądzę, że prezentowane wyżej dokumenty są wymownym świadectwem ogromu pracy i wysiłku organizacyjnego wielu ludzi, a zwłaszcza ówczesnego Starosty Powiatowego Sochańskiego, którzy z pewnością zasłużyli na uznanie i podziękowanie ze strony głównych bohaterów tamtej uroczystości oraz na trwałe zachowanie ich w pamięci na kartach historii Zamojszczyzny.

Przejdźmy teraz do drugiego wątku naszych dalszych rozważań – bezpieczeństwo i porządek uroczystości – kierując nasze zainteresowanie zwłaszcza w stronę zapewnienia bezpieczeństwa osobie Marszałka – najważniejszej postaci tej uroczystości.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że zapewnienie bezpieczeństwa najważniejszym w państwie osobom, określanym współcześnie mianem VIP²² – istniał praktycznie od początku cywilizacji, a formę instytucjonalną zaczął przybierać już w starożytności, gdzie jak powszechnie wiadomo, powoływano specjalnych urzędników odpowiedzialnych za bezpieczeństwo władcy i jego rodziny (np. w starożytnym Rzymie byli to liktorzy i pretorianie). Podobnie w Polsce od zarania naszej państwowości do czasu jej utraty (rozbiory) problem zapewnienia bezpieczeństwa naszym władcom (królom) traktowany był odpowiedzialnie²³.

Z odrodzeniem naszej państwowości (rok 1918) w II Rzeczypospolitej zapewnienie bezpieczeństwa osobom pełniącym w państwie najważniejsze funkcje było z początku traktowane marginalnie. Jednak liczne – na szczęście nieudane – próby zamachów na Piłsudskiego, a w końcu jednak skuteczny zamach i zabójstwo Prezydenta Gabriela Narutowicza dokonane w 1922 r. przez Eligiusza Niewiadomskiego, skłoniło ówczesnego premiera gen. Władysława Sikorskiego, piastującego jednocześnie funkcję Ministra Spraw Wewnętrznych do zainicjowania prac nad stworzeniem systemu bezpieczeństwa VIP-om. W tym okresie kompetencje dotyczące ochrony VIP-ów spoczywały na IV Wydziale Policji Państwowej, w stosunku do którego używano określenia Policja Polityczna. W rok po zabójstwie Prezydenta Narutowicza dokonano jej reorganizacji i utworzono niezależną od Policji Państwowej – Służbę Informacyjną, która z uwagi na brak sukcesów w pracy została zlikwidowana i zastąpiona przez oficjalnie powołaną Policję Polityczną. Warto w tym miejscu dodać, że równolegle sformowana została Brygada Ochronna, która sprawowała pieczę nad bezpieczeństwem Prezydenta, a także miała powierzone obowiązki w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa przywódcom państw składającym wizyty w naszym kraju. Dalszym krokiem w zakresie stworzenia skutecznego systemu ochrony VIP-ów było ustalenie i ujednoczenie zasad, których ścisłe przestrzeganie i wypełnianie miało zagwarantować bezpieczeństwo Prezydentowi i innym najważniejszym urzędnikom państwowym. Powyższe zasady określone zostały w stosownej Instrukcji, którą w dniu 29 lipca 1924 r. zatwierdził Zygmunt Hübner – Minister Spraw Wewnętrznych (rząd Władysława Grabskiego)²⁴. Instrukcja wyszczególniała cztery stopnie ochrony i

---

²² Skrót pochodzący z j. angielskiego od słów *A Very Important Person*.

²³ P. Marszałek *Prawne podstawy organizacji ochrony VIP-ów w II Rzeczypospolitej*, „Studia Lubuskie”, 2009, t. V, s. 13.

²⁴ *Ibidem*, s. 15-16.

zawierała wykaz przedsięwzięć, jakie należało wykonać w związku z przemieszczaniem się osoby chronionej (podróż pociągiem lub samochodem), a także w miejscu, gdzie miał przebywać VIP. Pomimo szeregu nowelizacji instrukcja była niezbyt dobrze oceniana i budziła wiele kontrowersji, co skłoniło odpowiedzialne za tę działalność resorty, do podjęcia prac, których końcowym efektem była nowa Instrukcja zatwierdzona przez Ministra Spraw Wewnętrznych Mariana Zyndrama Kościałkowskiego w 1934 r.²⁵, który uczestniczył w opisywanym wydarzeniu. Według tej Instrukcji, priorytetem działań było zapewnienie bezwzględного bezpieczeństwa osobom chronionym, w tym zwłaszcza przed potencjalnymi zamachami na życie i zdrowie oraz przeciwdziałanie zakłóceniom spokoju i porządku w miejscach do których udawali się dostojnicy. Zgodnie z ustaleniami zawartymi w tym dokumencie, za zapewnienie bezpieczeństwa osobom podlegającym ochronie odpowiadali między innymi wojewodowie. Instrukcja zakładała możliwość zarządzenia dwóch rodzajów ochrony: zwykłej i obostrzonej, spośród których zasadniczym rodzajem była ochrona zwykła, prowadzona w sposób niekrępujący dla osoby chronionej i organizowana zgodnie z opracowanym planem.

Po tym niezbędnym i koniecznym dla naszych dalszych rozważań wstępie, przejdźmy do zachowanych w zbiorze dokumentów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa Pana Marszałka Rydza-Śmigłego.

W piśmie skierowanym do Wojewody Lubelskiego w dniu 4 lipca 1938 r.²⁶ – Starosta Powiatowy Zamojski podaje dokładnie wszystkie trasy, po których poruszać się ma Marszałek oraz miejsca w których najprawdopodobniej będzie przebywał, a dalej dodaje:

W związku z powyższym stawiam wniosek o zarządzenie ochrony zwykłej Pana Marszałka oraz proszę o przydzielenie na teren powiatu do dyspozycji Powiatowego Komendanta P.P. 80 szeregowych mundurowych P. P. i 20 szeregowych służby śledczej, nadto o przydzielenie na koszty przewozu policji Państwowej oraz koszty wywiadu, co będzie szczególnie łączyło się z ochroną trasy kolejowej i drogowej kwoty 500 zł.

Tak więc zgodnie z wnioskiem Starosty Sochańskiego, Wojewoda Lubelski pismem poufnym z 13 lipca zatytułowanym „Ochrona przejazdu Pana Marszałka Śmigłego Rydza” zarządził na czas pobytu Marszałka na terenie województwa ochronę zwykłą²⁷. Z pisma skierowanego do starostów Garwolinie, Puławach, Chełmie, Krasnymstawie i Zamościu oraz Starosty Grodzkiego w Lublinie możemy zorientować się, jaki zakres działań obejmował ten rodzaj ochrony.

Dn. 16 bm. O godz. 20.25 wyjeżdża z Warszawy Gł. Do Zamościa wagonem salonowym doczepionym do pociągu osobowego, Pan Marszałek Śmigły Rydz. (...) W związku z powyższym Urząd Wojewódzki prosi o wydanie właściwych zarządzeń ochronnych zabezpieczających całą trasę przejazdu.

Na trasie kolejowej w szczególności należy zarządzić:

1/ Patrowanie toru na 2 godziny przed przejazdem pociągu,

²⁵ Ibidem, s. 24.

²⁶ Wg wykazu dokumentów – poz. 10.

²⁷ Wg wykazu dokumentów – poz. 27.

2/ Skontrolowanie w porozumieniu z władzami kolejowymi mostów, przejazdów, przepustów oraz urządzeń sygnalizacyjno-rozdzielczych.

3/ W miarę potrzeby wystawienie przy wyżej wspomnianych obiektach posterunków ochronnych (policyjnych lub straży kolejowej).

4/ Zapewnienie należytego porządku na stacjach kolejowych w szczególności w miejscach postoju, gdzie winny być wystawione posterunki policyjne.

(...)

Na trasie przejazdu samochodem w szczególności przewidzieć należy:

1/ Skontrolowanie stanu szosy oraz znajdujących się na niej mostów i przejazdów oraz wystawienie w miarę potrzeby posterunków ochronnych, przy ważniejszych obiektach.

2/ Gęste patrolowanie trasy przejazdu oraz terenów przyległych na 3 godziny przed przejazdem pana Marszałka.

3/ Obstawienie wszelkich skrzyżowań dróg przez Policję mundurową, która nie oddaje honorów, wskazuje jedynie kierunek jazdy. W szczególności dokładne powinno być obstawienie trasy przy przejeździe przez miasta i osiedla.

(...) Ochrona na trasie w czasie samego przejazdu winna być niewidoczna. W tym celu na trasie samochód Pana Marszałka będzie pilotowany przez łącznika na motocyklu, wyznaczonego przez Komendę Wojewódzką P.P. Łącznik ten pilotujący samochód Pana Marszałka w pewnej odległości (mniej więcej 10 minut przed przejazdem) będzie miał za zadanie uprzedzanie służby ochronnej i porządkowej o zbliżaniu się Pana Marszałka.

(...) Niezależnie od powyższego należy zarządzić ścisłą kontrolę elementów podejrzanych oraz przyjeżdżających, zatrzymujących się w hotelach, domach noclegowych i.t.p.

(...) Do godz. 13-ej dn. 15 bm. należy nadesłać Urzędowi Wojewódzkiemu ekspresem lub przez kuriera odpisy wydanych zarządzeń.

W odpowiedzi na powyższe pismo Starosta powiatowy Zamojski 14 lipca 1938 r. przedłożył opracowany przez Komendanta Powiatowego P.P. skutek wydanych mu osobiście przeze mnie zarządzeń plan ochrony osoby Pana Marszałka Śmigłego Rydza w czasie przejazdu do Zamościa i pobytu na terenie powiatu Zamojskiego w dniu 17 b.m.,

Zgodnie z Planem ochrony – uwzględniając trasy przejazdu oraz planowane miejsca pobytu Marszałka wydzielono 6 zasadniczych rejonów ochronnych (w formie załączników), tj.:

1/ Trasę linii kolejowych od granicy powiatu krasnostawskiego i zamojskiego przez stacje Zawada do w Zamościa. (załącznik nr 1)

2/ Szosy dojazdowe z Zamościa do lotniska i z lotniska do Zamościa. (załącznik nr 2)

3/ Plac lotniczy (4 km w kierunku połudn.-zachodnim od Zamościa) – miejsce uroczystego wręczenia sztandarów pułkom artylerii/. (załącznik nr 3)

4/ Miasto Zamość i koszary w czasie pobytu i zwiedzania miasta przez Pana Marszałka. (załącznik nr 4)

5/ Trasę Zamość – Klemensów i pałac Klemensów w czasie przejazdu i pobytu Pana marszałka w gościnie u hr. Zamojskiego. (załącznik nr 5)

6/ Trasę Klemensów przez Zamość po szosie w kierunku Lublina aż do granic powiatu zamojskiego. (załącznik nr 6)

Poszczególne rejonu zostały podzielone na odcinki i pododcinki. W dokumencie określono stan sił niezbędnych do wykonania zadania z podaniem funkcji i nazwisk oraz obowiązki komendantów: rejonów, odcinków i pododcinków. Z uwagi na patrolowanie w porze nocnej ustalono dla patroli hasło i odzew. Oto przykład takiego dokumentu:

A. Rejon 1-szy.

Komendanta rejonu: oficer przydzielony z Komendy Wojewódzkiej.

Rejon dzieli się na 2 odcinki.

1. Odcinek 1-szy: od granic powiatu krasnostawskiego do 48 kilometra.

Komendantem odcinka jest st. post. Lędziński.

Odcinek składa się z 4-ch pododcinków i jednej stacji kolejowej. Na każdym odcinku po dwa patrole. Każdy patrol składa się z 1-go policjanta i jednego strażaka. Długość każdego pododcinka 3 km. Komendantem każdego pododcinka jest jeden z dwóch wyznaczonych na tym pododcinku policjantów.

a) *Pododcinek 1-szy od granic powiatu, tj. od 36-go do 39-go km. Komendantem post. Dudek + 1strażak - patrol 1-szy i post. Dudkiewicz + 1strażak - patrol 2-gi.*

b) *Pododcinek 2-gi od 39-go do 42-go km. Komendant st. post. Uniłowski + 1strażak - patrol 1-szy i post. Brydzinski + 1strażak - patrol 2-gi.*

c) *Pododcinek 3-ci od 42-go do 45-go km. Komendant st. post. Szerment + 1strażak - patrol 1-szy i post. Paradowski + 1strażak - patrol 2-gi.*

d) *Pododcinek 4-ci od 45-go do 48-go km. Komendant st. post. Bielinski + 1strażak - patrol 1-szy i post. Zielinski + 1strażak - patrol 2-gi.*

St. post. Lędziński w chwili przejazdu pociągu Pana Marszałka znajduje się na stacji Ruskie Piaski.

2. Odcinek II-gi. Komendant odcinka przod. Świetliński.

Odcinek składa się z 5-ciu pododcinków i 2-ch stacji kolejowych. Na każdym odcinku dwa patrole. Każdy patrol składa się z 1-go policjanta i jednego strażaka. Długość każdego pododcinka 3 km. Komendantem każdego pododcinka jest jeden z dwóch wyznaczonych na tym pododcinku policjantów.

(...)

W ochronę tego odcinka zaangażowani zostali: st. post.: Czernicki, Ujazdowski, Ponarski, Winiarski, Kałuża, Gał, Pawluk, Szwed, Kołodziejczyk i Sawic, post.: Jasiński, Zmuda, Kujawski.

Zadania i obowiązki

1. Komendanta rejonu:

a) *rozstawienie i ściągnięcie służby. Rozstawienie w dniu 16. VII. o godz. 23 z poster. Zawada. Ściągnięcie służby do Komisariatu w Zamościu po przejeździe Pana marszałka Śmigłego Rydza na specjalny rozkaz który będzie podany telefonicznie do Posterunku Zawada oficerowi, który będzie komendantem na stacji kolejowej Zamość, po przyjeździe pociągu Pana Marszałka zawiadomi o tym telefonicznie bezpośrednio posterunek Zawadę. Wówczas komendant rejonu ściągnie całą służbę, sam również przyjedzie do Zamościa i uda się na spoczynek. Ściągnięci ze służby*

szeregowi spoczywają do godz. 9-tej i o godz. 10.30 meldują się do służby w Komisariacie.

- b) Kontrola obydwu odcinków co najmniej dwukrotna w ciągu trwania służby. Komendant rejonu do dyspozycji posiada drezynę kolejową na stacji Zawada.
- c) Zaznajomienie wszystkich policjantów z ich obowiązkami. Specjalnie zwrócić należy uwagę na stacje kolejowe Zawada i Zamość. Po przejeździe pociągu Pana Marszałka należy szeregowych i strażaków ściągnąć do Zamościa.

2. Komendantów odcinków:

- a) rozstawienie i ściągnięcie służby na swych odcinkach,
- b) kontrola służby w rejonie odcinka co najmniej dwukrotna w ciągu trwania służby. Bezzwłoczne meldowanie o wszelkich zdarzeniach lub uchybieniach w służbie.

3. Komendantów pododcinków:

- a) obejście przy pomocy drugiego patrolu całej długości pododcinka,
- b) sprawdzenie czy szyny nie są rozkręcone, sprawdzenie czy mostki i przejazdy nie są podminowane,
- c) niedopuszczenie ludzi obcych do toru kolejowego. Zwrócenie pilnej uwagi na przejeżdżające pociągi czy nie wyrzucono z nich jakichkolwiek przedmiotów. Zwrócenie uwagi na ruch na przejazdach kolejowych i częste sprawdzanie szyn na tych przejazdach. Patrole poruszają się wzdłuż toru na rowerach. Przy 1-szym sprawdzeniu swego odcinka pieszo.

Dla patroli w czasie ochrony ze względu na noc ustanawiam hasło i odzew, które będą brzmiały „Bezpiecznik ” i „Białystok”.

O ile kwestia zapewnienia bezpieczeństwa i porządku na trasach przejazdu, jak mogliśmy się przekonać na podstawie zaprezentowanych wyżej materiałów, nie stanowiła większego problemu, o tyle problem ten był o wiele trudniejszy do pokonania w miejscach stacjonarnych, np. na lotnisku, gdzie zgromadzonych było tysiące ludzi. Wyreżyserowana z takim mozołem i wysiłkiem świąteczna, radosna atmosfera uroczystości mogła zostać zaprzepaszczona przez nieodpowiedzialne, prowokacyjne, czy wręcz chuligańskie zachowanie nawet pojedynczych osób, które wznosząc wrogie okrzyki lub próbując wywołać zamieszanie, mogłyby pozostawić negatywne odczucia wśród najważniejszych gości, w tym zwłaszcza Pana Marszałka. Aby nie dopuścić do takiej sytuacji, wydzielono odpowiednie siły i zastosowano właściwe środki. I tak lotnisko w Mokrem podzielono na pięć odcinków, z czego najbardziej interesujące w przedmiotowej sprawie są ustalenia dotyczące odcinków: I, II. Oto niektóre fragmenty:

Odcinek 1-szy

Komendant przod. Świtaj + 28 szeregowych służby ogólnej + 40 straży porządkowej.

Rozstawienie:

- a) 40-tu ze straży porządkowej co 5 kroków naokoło bariery, gdzie będzie stać ludność miejska. Na tym samym odcinku 14 służby ogólnej co 30 x jeden od drugiego i 2-ch szeregowych służby śledczej.

Zadanie: niedopuszczenie do nacisku na barierę i przechodzenie przez nią. Zwracanie pilnej uwagi na zachowanie się ludności zwłaszcza w chwili przejścia Pana marszałka od ołtarza do trybuny. Niedopuszczenie do wznowienia jakichkolwiek okrzyków i nieprzyjaznych lub mających związek z polityką. (...) Zwrócenie pilnej uwagi na zachowanie się ludności cywilnej w stosunku do osoby Pana Marszałka w czasie przyjmowania defilady i natychmiastowe reagowanie w wypadku zaistnienia czegoś podejrzanego, (...)

Odcinek 2-gi

Komendant odcinka – przod. Zachara + 22 szeregowych służby ogólnej + 2-ch szeregowych służby śledczej +40 straży porządkowej.

a) 40-tu ze straży porządkowej co 5 kroków naokoło bariery, gdzie będzie stać ludność wiejska. W tym samym miejscu 14 służby ogólnej i wewnątrz bariery od strony trybuny Pana Marszałka 2-ch szeregowych służby śledczej.

Zadanie: niedopuszczenie do nacisku na barierę i przechodzenie przez nią. [c.d. j.w.].

Wszystkie dokumenty planistyczne wykonane w formie opisowej stanowią interesujące źródło wiedzy i dają bardzo wnikliwy obraz działania zarówno organów władzy, jak i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ówczesnych VIP-ów oraz zapewnienie porządku masowych imprez. Są również świadectwem rzetelności i odpowiedzialności w zakresie respektowania i przestrzegania obowiązujących zasad i ustaleń zawartych w różnych dokumentach normatywnych, instrukcjach, zarządzeniach, itp. Warto dodać, że do poszczególnych części opisowych dołączane były graficzne plany lub szkice, które obrazowały i precyzowały sposoby realizacji poszczególnych przedsięwzięć ochronnych.

Reasumując wypada zadać pytanie, czy ówczesne władze i społeczeństwo Zamojszczyzny zdało ten wielki egzamin. Odpowiedź znajdziemy w piśmie, którym Starosta następnego dnia po uroczystościach złożył do Urzędu Wojewódzkiego obszernie sprawozdanie z ich przebiegu²⁸. Jest ono o tyle interesujące iż również dotyczy dnia poprzedzającego wizytę Marszałka, w którym 3 pułkowi artylerii lekkiej nadano honorowe obywatelstwo miasta, odbyła się m.in. msza za poległych i apel poległych z udziałem Wojewody Lubelskiego.

Jest to wartościowy dokument źródłowy, gdyż szczegóły przebiegu uroczystości znane dotąd były wyłącznie z przekazów prasowych, nie odnoszących się do wszystkich aspektów tego wydarzenia²⁹. Po zakończeniu, jak pisze Sochański, używając trzeciej osoby: *Pan Marszałek zawezwwał Starostę Powiatowego i wyrażając jemu uznanie oświadczył, iż zachowanie się ludności było szczerze i prawdziwe. W podsumowaniu Starosta podkreślał:*

W czasie nabożeństwa na lotnisku jak również podczas defilady ludności wiejskiej nie było absolutnie żadnych incydentów. (...). Charakterystycznym jest, iż w uroczystości wzięła udział dość licznie grupa ludzi należąca do Stronnictwa Narodowego.

---

²⁸ Wg wykazu dokumentów – poz. 21 (Aneks IX).

²⁹ Obszerną informację o przygotowaniach a następnie o przebiegu uroczystości podał „Głos Lubelski” nr 193 z 16 VII 1938 r. s. 5 i nr 196 z 19 VII 1938 r. s. 5. Dość dokładna relacja znalazła się również w „Tece Zamojskiej” z 1938 r., zeszyt 3, s. 192-193, poprzedzona pełnym tekstem przemówienia marszałka w Ratuszu (s. 189-192).

Można sądzić, iż jedynym wyzwaniem w tym dniu była piękna, upalna pogoda. Zorganizowane punkty sanitarno-ratownicze udzielały w dużej liczbie pomocy *porażonym słonecznie* a 6 cięższych wypadków porażenia skierowano do zamojskiego szpitala powiatowego. Odnotowano też śmiertelny wypadek drogowy (nieostrożny rowerzysta). Jak konkludował Starosta – *Spokoju porządkowego nie zakłócono nigdzie.*

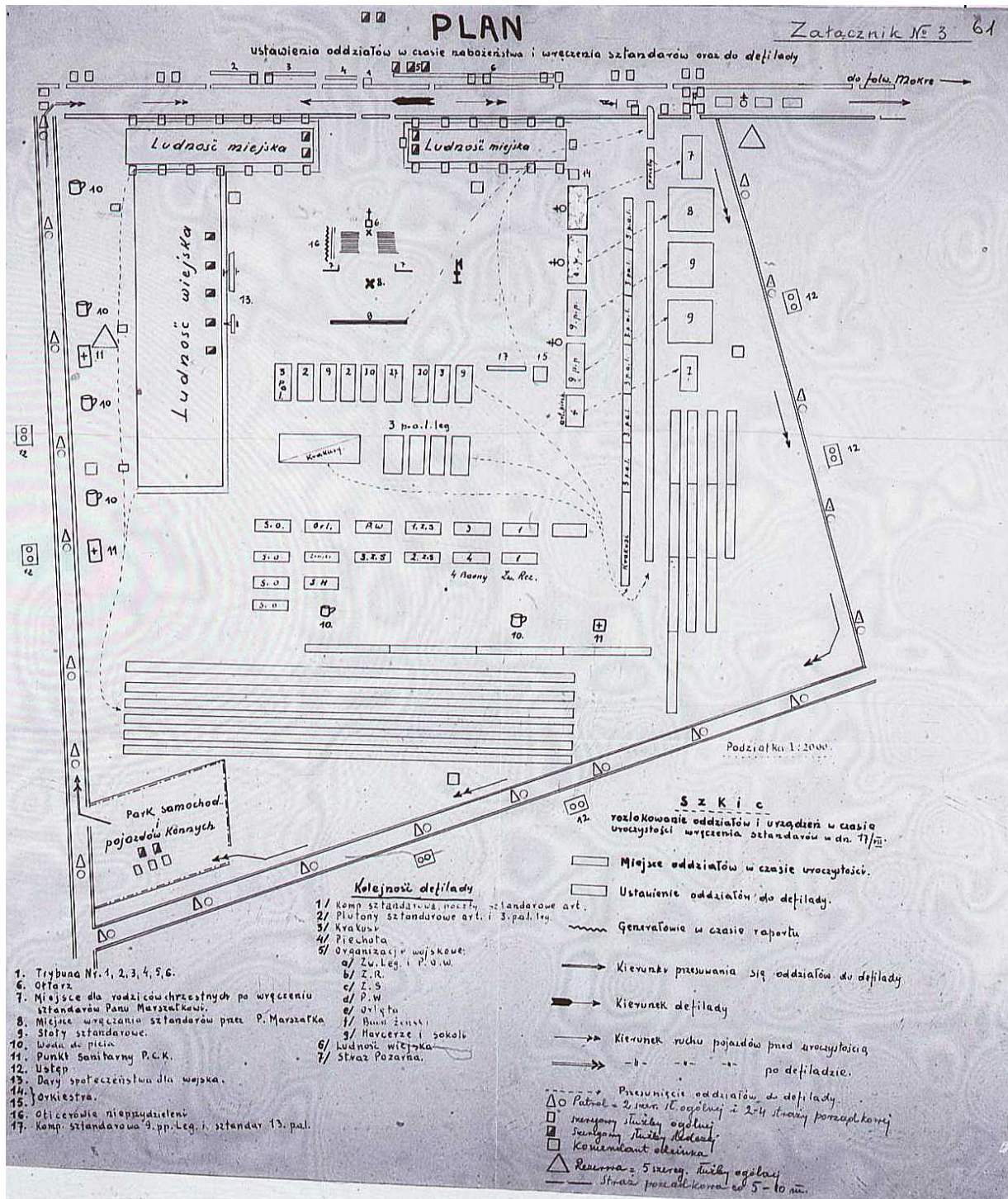
**Wykaz dokumentów dotyczących
„Uroczystości w Zamościu w dn. 17-VII-1938 (przyjazd p. Marszałka
Śmigłego Rydza)”**
(zob. przypis nr 1)

Dokumenty wymienione w kolejności występowania w zszywce (paginacja w ramach całej jednostki. W wykazie ujednolicono pisownię dat, temat dokumentu odtworzony na podstawie jego treści podany został w nawiasie kwadratowym.

1. Starosta Powiatowy Zamojski do Wojewody, 25 V 1938 r. – Uroczystości sztandarowe, przyjazd Pana Marszałka do Zamościa, [dopisek:] tajne (mps, 17) **Aneks I**
2. Starosta do Zawiadowcy Odcinka Drogowego PKP w Zamościu, 5 VII 1938 r. – Dekoracja st. kol. Zamość w dn. 1 VII b.r. (rps, 18)
3. Polskie Radio Sp. Akc., Warszawa do Starosty Zamojskiego, 9 VII 1938 r. – [sprawy transmisji uroczystości] (mps, 19) **Aneks II**
4. Komenda Garnizonu Zamość wg rozdzielnika, 16 VII 1938 r. – Uroczystości w dniu 17 VII – uzupełnienie (powiel., 20-21)
5. Komenda Garnizonu Zamość, 16 VII 1938 – Instrukcja dla ruchu na dzień 17 VII 1938 r. – uzupełnienie (mps, 21)
6. Przemarsz oddziałów Wojsk. i Organizacji Cywilnych na Lotnisko w dniu 17 VII 1938 r. (mps, odpis mps, 22, 23)
7. Starosta Powiatowy Zamojski do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Społ. Polit., 12 VII 1938 r. – uroczystości w Zamościu w dn. 17 VII br., [dopisek] Poufne (mpis, 24)
8. Dowództwo 3 Dywizji Piech. Leg. do Starosty Powiatowego, 24 VI 1938 r. – Uroczystości w dn. 17 VII br. „Tabela czynności związanych z uroczystością, które starosta zgodził się wziąć na siebie” (mps, 25, 25v) **Aneks III**
9. Dowództwo 3 Dywizji Piech. Leg., 25 VI 1938 r. – Plan zorganizowania uroczystości w dn. 17 VII br. (mps, 26, 27) **Aneks IV**
10. Starosta Powiatowy Zamojski do Wojewody, 4 VII 1938 – Uroczystości w Zamościu w związku z przyjazdem Pana Marszałka Śmigłego Rydza w dniu 17 VII, [dopisek:] poufne (mps, 28, 29, 29v)
11. [Odręczna notatka do Komendanta Powiat. PP, b.d.] (rps, 30, 30v)
12. Instrukcja organizacji i defilady gmin wiejskich w dniu przyjazdu marszałka Edwarda Rydza Śmigłego 17 lipca 1838 r. (mps 31)
13. Starosta Powiatowy Zamojski do Dyrekcji Polskiego Radia Wydział Aktualności, 4 VII 1938 r. [harmonogram uroczystości] (mps 32, 33) **Aneks V**
14. [notatka – m.in. wykaz chórów, b.d.] (rps, 35, 35v)

15. [szkic sytuacyjny okolic Rudki] (rys. 36)
16. [szkic sytuacyjny okolic Zarzecza] (rys. 36a)
17. Szkic rozlokowania oddziałów i urządzeń w czasie uroczystości wręczenia sztandarów w dn. 17 VII 38 r. (rys, mps, 37)
18. Plan zakwaterowania i ruchu w czasie uroczystości w dn. 17 VII 1938 r. (rys., mps, 38, 41)
19. Schemat połączeń telefonicznych na dzień 16 i 17 lipca 1938 r. (rys., mps, 39)
20. Dowództwo 3 Dywizji Piech. Leg., 12 VII 1938 r. w sprawie przemarszów na lotnisko (mps, 40)
21. Starosta Powiatowy Zamojski do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Społ. Polit., 18 VII 1938 r., – uroczystości w Zamościu w dn. 16 i 17 VII br. (mps, 42, 43, 44) **Aneks IX**
22. „Panie Marszałku....” [załącznik do powyższego pisma] (mps, 45) **Aneks VI**
23. „Odpis. Panie Marszałku....” [załącznik do powyższego pisma] (mps, 46) **Aneks VII**
24. Telefonogram Komendanta Policji do Urzędu Wojewódzkiego Wydz. Społ. Polit., 17 VII 1938 r. (rps, 47)
25. Telefonogram Wojewody do Starosty Powiatowego, 16 VII 1938 r. (rps, 48)
26. Starosta Powiatowy Zamojski do Urzędu Wojewódzkiego Wydział Społeczno-Polityczny – Ochrona przejazdu Pana Marsz. Śmigłego Rydza, 14 VII 1938 r. (mps, 49)
27. Urząd Wojewódzki Lubelski do Starostów powiatowych w: Garwolinie, Puławach, Lublinie, Chełmie, Krasnymstawie i w Zamościu ,13 VII 1938 r. – Ochrona przejazdu Pana Marszałka Śmigłego Rydza, [Dopisek:] poufne (mps, 50, 50v, 51)
28. Do załącznika - nr 1 Plan ochrony. A. Rejon I-szy (mps 52, 52v)
29. Do załącznika nr 2 – [B.] Rejon II-gi (mps, 53, 53v)
30. Do załącznika nr 3 – C. Rejon III-ci (mps, 54, 54v, 55)
31. Do załącznika nr 4 – D. Rejon IV-ty (mps, 56, 56v) **Aneks VIII**
32. Do załącznika nr 1 – Rejon 5 (mps, 57, 57v)
33. Do załącznika nr 1 – Rejon 6 (mps, 58)
34. Załącznik nr 2 – Plan ochrony zakwaterowania i ruch w czasie uroczystości w dniu 17 VII 1938 r. (rys., 59)
35. Załącznik nr 4 – Plan Zamość 1:5000 (ozalid, 60, 60a, 60b)
36. Załącznik nr 3 – Plan ustawienia oddziałów w czasie nabożeństwa i wręczenia sztandarów oraz do defilady (rys., 61 – **zob. strona następną**, również 64 i 71 - nieczytelne)
37. Dowództwo 3 Dywizji Piech. Leg. [20?] VII 1938 r. – Przebieg uroczystości, [dalej nieczytelne] (mps, 62)
38. Szkic ochrony trasy kolejowej i szosowej w powiecie zamojskim podczas przejazdu mar. Śmigłego Rydza (ozalid, rys., 63)
39. [poseł Wnuk] z Wysokiego do Starosty Zamojskiego, 18 VII 1938 r. – w sprawie przemówienia (mps, 67)
40. Związek Rezerwistów Komendant Powiatu w Zamościu, 7 VII 1939 – Rozkaz koncentracyjny (mps, 68, 68v, 69)
41. Dowództwo 3 Dywizji Piech. Leg. do Starosty Powiatowego, 5 VII 1938 r. – w sprawie planów urządzeń i ustawień (mps, 72)

Ilustracja nr 1³⁰

³⁰ Plan reprodukowany z mikrofilmu. Aneksy na kolejnych stronach również ze względu na jakość mikrofilmu zostały odtworzone z zachowaniem układu i odwzorowania czcionki maszynopisu. Składam w tym miejscu podziękowanie p. Paulinie Solskiej – wolontariuszce, która w ramach pracy w Archiwum przepisała wybrane przez Autora dokumenty.

Aneks I

Starosta powiatowy Zamojski

Zamość, dnia 25 maja 1938

L: 0.4/5/38

T a j n e

Uroczystości sztandarowe,
przyjazd Pana Marszałka do
Zamościa.

Do
Pana Wojewody
w Lublinie

Melduję: W/g otrzymanych informacji od Pana Dowódcy Korpusu gen. Smorawińskiego w dniu 17 lipca br. ma przybyć do Zamościa Pan Marszałek Polski Śmigły-Rydz, który ma wręczyć 10 pułkom artylerii sztandary pułkowe, fundowane przez miejscowe społeczeństwa.

Uroczystość ta odbędzie się na terenie lotniska koło wsi Mokre, t.j. w odległości 3 km. od m. Zamościa.

W związku z powyższym, tut. społeczeństwo wiejskie pragnie wręczyć Panu Marszałkowi 6 karabinów maszynowych i wziąć przy tej okazji manifestacyjny udział w uroczystościach wojskowych.

Przewiduję, iż masowy udział chłopów w ilości około 30.000 osób mógłby w punktu widzenia politycznego być wskazanym i przez to samo wpłynąć pozytywnie na szerokie sfery ludności wiejskiej. Oprócz znaczenia politycznego ważną jest kwestia wychowawcza, aby ludność składająca datki na fundusz Obrony Narodowej, mogła licznie uczestniczyć w akcji przekazania karabinów miejscowemu 9 PP.leg. W rozmowie z p. gen. Smorawińskim doszliśmy do przekonania, iż najwyższym czynnikiem wojskowym zależy na tym, aby ludność wiejska stwierdziła przez swój udział serdeczny stosunek do Armii i Naczelnego Wodza.

Również m.Zamość powzięło zamiar w tym dniu nadać Panu Marszałkowi obywatelstwo honorowe i dokonać wręczenia dyplomu w sali Rady Miejskiej na zamojskim ratuszu.

Zdając sobie sprawę, iż manifestacja wsi nie może być niczym zakłóconą, postaram się przeprowadzić selekcję uczestników w sposób jak najbardziej subtelny, wreszcie w porozumieniu z P. Naczelnikiem Bezpieczeństwa ustaliłbym wszystkie szczegóły związane z bezpieczeństwem.

Meldując o powyższym, proszę o aprobatę mojego wniosku i wyrażenie zgody na ujęcie tego zagadnienia według wyżej przedstawionego programu.

Jeżeli idzie o zagadnienia porządkowe, to oprócz użycia do tego celu około 500 członków straży pożarnej, będę w odpowiednim czasie prosił o delegowanie na ten dzień 1 kompanii policyjnej.

Starosta Powiatowy
Sochański Marian

Aneks II

POLSKIE RADIO
S p. A k c
WARSZAWA, MAZOWIECKA 5

Do
Pana
Mariana Sochańskiego
Starosty Powiatowego
w Zamościu

Nasz Znak Jd/kb   Data 9 lipca 1938

W SPRAWIE:

Dziękując Panu Staroście za pismo z dnia 4. bm. w sprawie programu uroczystości mających się odbyć w Zamościu, dnia 17. bm., uprzejmie prosimy o przesunięcie godziny rozpoczęcia Mszy Św. z godziny 9.10 na godz. 9.15 dlatego, iż jest to stała godzina nabożeństw nadawanych przez Radio.

Komunikujemy uprzejmie, że przyjęliśmy do programu ogólnopolskiego cały odcinek poranny od 9.15 do 11.45 z tym, że reportaż o Zamościu zostanie nadany zamiast przed nabożeństwem, jak o to prosiliśmy - bezpośrednio po transmisji z wręczenia sprzętu wojennego tj. około godz. 10.50 w czasie przerwy w miejscowych uroczystościach.

Następnie będziemy transmitowali cały odcinek objęty w/g podanego przez Pana Starostę czasu godziną 13.10-13.25.

Zamierzamy również transmitować fragmenty z obiadu żołnierskiego, które nagramy w godzinie 15.00-16.00 na płyty i odtworzymy tegoż samego dnia o godzinie 22.00-22.15.

Ze względu na brak czasu do wypróbowania mikrofonowego i ew. zakwalifikowania nieznanymi nam prelegentów radiowych wskazanych przez Pana Starostę jesteśmy zmuszeni delegować dwóch naszych sprawozdawców, którymi będą: Prof. Henryk Mościcki i Jerzy Dylewski.

Wobec tej konieczności korzystania z pracy prelegentów zamiejscowych prosimy Pana Starostę o wyznaczenie stałego informatora i łącznika do w/w Panów, który przybędą do Zamościa 15. bm.

Ze względu na rozrzucone i odległe od siebie punkty transmisyjne prosimy również o przydzielenia auta osobowego do dyspozycji naszych sprawozdawców na czas. ich, pobytu w Zamościu, aby zdążyli przygotować i sprawnie przeprowadzić tak skomplikowaną transmisję. Wreszcie prosimy o wydanie polecenia zarezerwowania kwater dla wszystkich naszych pracowników, których ilość ustali z Panem Starostą Kierownik Wydziału Technicznego Wykonania Programów kpt. Schön.

Dyrektor Programów
Rozgłośni Warszawskich
Dr Z. Kosidowski

Aneks III

DOWÓDZTWO TRZECIEJ DYWIZJI PIECH. LEG.

Tajne

Z.891/tjn

Pan Starosta Powiatowy

Zamość, dnia 24 czerwca 1938 r.

Uroczystości w dniu 17/VII. b.r.

w Zamościu

Z polecenia Dowódcy Dywizji przesyłam Panu Staroście tabele tych czynności związanych z uroczystością w dn. 17/VII b.r., które Pan Starosta zgodził się wziąć na siebie.

Na załączonych szkicach są zmienione miejsca zakwaterowania oddziałów, ponieważ wieś Płoskie jest rozparcelowana i nie nadaje się dla wojska:

Praca do wykonania	Miejsce	Termin
Kontrola rejonów zakwaterowania pod względem zdrowotnym ludzi, koni i wystarczalności wody.	Jak na szkicu okolicy Zamościa.	Do 1/VII. br.
Wykonanie przepustów na lotnisku.	Jak na szkicu dostarczonym dn. 20/VI br. inżynierowi drogowemu.	" 12/VII. br.
5 punktów z wodą do picia, każdy po 1000 litrów.	Jak na załączonym szkicu lotniska.	" 17/VII. br. do g.5.00
Zorganizowanie zjazdu ludności wiejskiej, regulowanie jej ruchu, ustawienie się na lotnisku, forma wręczenia samolotu i broni maszynowej, defilada, tak by nie trwała dłużej od 1 godziny, zapewnienie porządku.	Jak na szkicu okolicy Zamościa i na szkicu lotniska. Z ramienia wojska na kierownika ruchu i porządku wyznaczam kpt. Deskę.	Zakończenie przybywania ludności na lotnisko dn.17/VII. do g. 8.00.
Wskazanie miejsca dla ogrodzenia placów dla ludności poszczególnych gmin, rozstawienie wskaźników.	"	W miarę budowy na lotnisku uzgodni kpt. dypl. Deska z delegatem Starostwa.
Wstrzymanie wszelkiego ruchu na szosach nie związanego z uroczystością na lotnisku.	Szosa koszary - ul. Akademicka - st. kolejowa - lotnisko	Dn. 17/VII. g. 6 - 9.00, 11 - 13.30.

Ryszard Muc

	Szosa Zamość - Żdanów - Lotnisko.	Dn. 17/VII. godz. 12.00 - 14.00.
Dostarczenie robotników na poczet zastępczej służby pracy.	Lotnisko i koszary.	W/g zapotrzebowań mjr. Białłego i kpt. dypl. Deski.
Dostarczenie samolotu /daru/.	Lotnisko.	Dnia 16/VII. /17/VII. nie będzie mógł na lotnisku wylądować/.
Rozdział biletów na trybunę dla pracowników Starostwa.		Będą dostarczone dodatkowo.
Powitanie Pana Marszałka.		
Przekazanie 2500 zł. na materiał drzewny i flagi do urządzenia lotniska.	Zgłosi się kpt. dypl. Deska.	Do dnia 27/VI. b. r.

Załącz. 11 planów 1:25000
z tych jeden opisany.
11 planów lotniska.

Z rozkazu
Szef Sztabu wz.
DESKA
kpt. dypl.

Aneks IV

DOWÓDZTWO 3 DYWIZJI PIECH. LEG.

Nr. 175.

Zamość, dnia 25 czerwca 1938 r.

PLAN ZORGANIZOWANIA UROCZYSTOŚCI W DNIU
17/VII b.r.

Rodzaj przygotowań	Kierownictwo	Czynności do wykonania	Termin przedkła- dania planów	Robotnicy, materiał, informacja	Uwagi
Różne prace związane z uroczystością.	Starostwo	Jak tabela czynności szczegółowa wraz ze szkicami.	''	''	''
''	Zarząd Miejski	'' Ponadto architekt miejski współpracuje z kpt. dypl. Deską nad urządzeniem lotniska.	''	''	''
Stojaki do sztandarów.	Kpt. Kierszniewski	''	28/VI.38 r.	Robotnicy własnym staraniem, mat., mjr. Biały.	Stojak gotowy do 12/VII
Sanitariat	Nacz. lek. san. garnizonu.	Budowa ustępów i punktów sanitarnych - jak na planie lotniska. Pomoc zaoferował P. C. K. jak w załączonym piśmie. Kontrola rejonów zakwaterowań oddziałów obcych.	2/VII.38 r.	Dostarcza kpt. Deska na zapotrzebowanie.	Ofic. kwaterunkowy rtm. Chojnacki .
Łączność	D-ca komp. łączności.	Rozbudowanie sieci telef. i jej obsługa - jak załączony szkic	27/VI.38 r.	Kpt. Deska	Sieć got. do 16/VI.
Kwaterunek gości.	Mjr. Mucha, kpt. Kierszniewski, kpt. Akatow, p. Zwierznia, p. Dietrich.	Rozlokowanie generalicji, dostojników cyw. i innych zaproszonych gości. Informowanie, rozwożenie na kwatery i miejsca uroczystości. Kwatery pojedyncze, rodzinne, dla pań, zbiorowe. Obsługa gości i ich wyżywienie.	30/VI.38 r.	Szczegóły jak załącznik.	

Kwaterowanie oddz. wojsk. i b. ruch.	Rtm. Chojnacki + 1 ofic. z 9 p. p. leg.	Zakwaterowanie przed defiladą, szczegółowy przydział kwater, zdrowotność kwater, poinformowanie o ruchu. Zakwaterowanie na czas obiadu żołnierskiego i ruch. Zakwaterowanie po obiedzie żołnierskim i ruch.	30/VI.38 r.	Ułanów ze Szw. Zap. informuje kpt. Deska.	Zał. szkic zakwat., pomoc san. Lek. garn.
Ustawienie oddziałów wojsk. i organizacyj wojsk. na lotnisku i ceremoniał	Kpt. Dziekański	Wytyczenie linii poszczególnych oddziałów. Przygotowanie młotków do wbijania gwoździ w sztandary. Przygotowanie szczegółowych instrukcyj dla orkiestry i o salutowaniu sztandarami. Ustawienie oddziałów na placu defilady.	Do 10/VII	Materiał zapotrzebować u kpt. Deski.	Do pomocy 2 podof. i 6-ciu kan. 3 pal. Leg.
Śniadanie dla zaproszonych gości.	Mjr. Górniewicz, mjr. Szadziński mjr Fiett kpt. Turek kpt. Sliwiński	Rozplanowanie miejsca śniadanie; rozstawienie namiotów; przygotowanie stołów, krzeseł i ławek; przygotowanie obrusów, nakryć, obsługi, jadłospisu; rozplanowanie miejsca dla poszczególnych uczestników śniadania.	27/VI.38 r.	Szkic miejsca śniadania w posiadaniu kpt. Turka.	
Dekoracja koszar.	Mjr. Biały kpt. Sliwiński kpt. Wojciechowski	Rozplanowanie i przygotowanie dekoracji w koszarach 9 pp. Leg. i 3. pal. Leg., a w szczególności w rejonie śniadania, pomnika Marszałka J. Piłsudskiego, obiadu żołn., i Aleji Marszałka Piłsudskiego na wysokości koszar.	28/VI.38 r.	''	
Obiad żołnierski.	D-ca 3. pal. Leg.	''	''	''	
Hołd przed pomnikiem.	Ofic. Placu	Ustawienie pocztów sztandarowych, delegacji, oddziałów wojskowych, Rodziny Wojskowej.	''	W/g zał. szkicu.	
Regulacja ruchu.	Kpt. dypl. Deska '' Szeliski +	Regulacja ruchu pieszego z miasta i z taborów ludności wiejskiej na lotnisko. Utrzymanie porządku w parku na lotnisku. Regulacja ruchu kołowego z	29/VI.38 r.	Zał. szkice lotniska i okolic	1 motocykl z komp. łącz. 10 podof. i 5

	1 ofic. z 9 pp.	koszar i miasta. Utrzymanie porządku pojazdów przed Ratuszem i w koszarach. Kontrola upoważnionych do wchodzenia na trybuny. Rozstawienie wskaźników.		Zamościa.	cykl. z 9. pp. Leg. Strażacy i P W.
Przygotowanie trybun i dekoracja lotniska.	Kpt. Deska i architekt Zarządu Miejsk.	Według szczegółowego szkicu ustawienia trybun i lotniska. Materiał drzewny - Ordynacja, zielen - Ziemianie, wozy - Ziemianie i 2500 zł. Starostwo.	''	Po 2-ch cieśli z każdego p. + zastępcza służba pracy.	Ponadto po 2 szereg. , 3 pal. Leg., 9 pp. Leg., 1 podoficer 9 pp. Leg.
Dostarczenie mat. drzewnego.	Mjr. Biały.	Zwózka mat. drzewnego z miejsc i w ilościach jak na załączonych kwitach z Ordynacji.		Wozy dostarcza Związek Ziemian.	Do pomocy zastępcza służba pracy.
Orkiestry, trębaczce.	Kpt. Sieben z 7 pp. Leg.	Orkiestry z 7, 8 i 9. pp. Leg. na lotnisku przygrywają w/g załączonej instrukcji. Następnie 2 orkiestry jako jeden zespół przygrywają podczas śniadania, a jedna gotowa na wezwanie ofic. insp. do odprowadzania sztandarów na stacje kolejową. Ponadto przygrywanie w parku miejskim na zabawie żołnierskiej.	28/VI.38 r.	Uzgodnić z ofic. placu.	
	D-ca plut. trębaczy 3 pal. Leg.	Pluton trębaczy przygrywa w czasie hołdu przed pomnikiem w/g załączonej instr. Następnie odprowadza sztandary. Przygrywa w czasie obiadu żołnierskiego. Odprowadza sztandary na stację kolejową.		''	
Odprowadzenie sztandarów na st. kol.	Oficer placu i ofic. insp.	Zapewnić sobie szybkie zjawienie się komp. chorągwianej z 9 pp. Leg. wraz z orkiestrą, oraz bat. pieszej z 3. pal. Leg. z plut. trębaczy przed D-two dywizji do kolejnego	Wnioski do 3/VII.38 r.		

		odprowadzania sztandarów na st. kol.			
Filmowanie, radiofonizacja, megafony, reporterzy.	Mjr. dypl. Bień, mjr Podziemski por. Dresler 1 ofic. z 3 pal. Leg.	Przewidzenie tych części ceremonii, które mają być filmowane i radiofonizowane. Zaopiekowanie się filmo-radio i megafono-operatorami. Rozstawienie megafonów. Uzgodnienie prac w tym dziale ze zgłaszającymi się instytucjami. Przygotowanie spikera.	5/VII.38 r.	Cała korespondencja napływająca w tej sprawie i osoby będą skierowywane do mjr. dypl. Bienia.	Przewidziane rozstawienie megafonów w porozumieniu z szefem łączności
Zabawa żołnierska.	Oficer Placu. Zarząd Miejski.	Zorganizowanie zabawy żołnierskiej. Termin, orkiestry.	5/VII.38 r.		

Rozdzielnik

Pan Starosta Powiatowy w Zamościu - 1 egz.

'' Burmistrz m. Zamościa - 1 ''
D-ca 9 pp. Leg. - 3 ''
'' 3 pal. Leg. - 3 ''
'' komp. łącz. - 1 ''
'' plut. żand. - 1 ''
Szef Łączności - 1 ''
Oficer Int. dyw. - 1 ''
Nacz. lek. garn. - 1 ''
Mjr. Górniewicz - 1 ''
'' Białły - 1 ''
Rtm. Szeliski - 1 ''
'' Chojnacki - 1 ''
Oficer Placu - 1 ''
Kpt. Sieben z 7 pp. Leg. - 1 ''
Zapas - 10 ''

Dowódca Dywizji
/-/ TURKOWSKI
pułkownik

Za zgodność:
Szef Sztabu wz.

DESKA
kpt. dypl.

Razem

29 egz.

Aneks V

Marian Sochański
Starosta Powiatowy
Zamojski

Zamość, dnia 4 lipca 1938 r.

P o u f n e

Do Dyrekcji Polskiego Radia
Wydział Aktualności
W a r s z a w a
- - - - -
Mazowiecka 5

W odpowiedzi na tamt. pismo z dnia 25/VI.1938 r. L: SS/kb. Komunikuję: Uroczystości w dniu 17/7 . w Zamościu odbędą się przy współudziale Pana Marszałka Polski Śmigłego Rydza. Rozpoczną się o godz. 9-ej raportem złożonym Panu Marszałkowi.

Od 9.00 do 9.50 - msza św. wraz z kazaniem.

" 9.50 do 10.30 - święcenie sztandarów dla 10 pułków artylerii przez Eksceleńcję Biskupa Gawlinę i wręczenie ich przez Pana Marszałka Dowódcom pułków.

" 10.30 do 10.40 - zebrana ludność wiejska w ilości około 20 tysięcy osób wręcza Panu Marszałkowi 7 ciężkich karabinów maszynowych i 1 samolot/wręczenia dokona Powiatowy Komitet F.O.N. na czele którego stoję ja, jako Starosta Powiatowy/.

" 11.10 do 11.50 - defilada wojska i organizacji wojskowych.

" 11.50 do 12.50 - defilada ludności wiejskiej pod komendą wójtów i sołtysów.

" 11.55 do 13.10 - przejazd Pana Marszałka do koszar i do miasta.

" 13.10 do 13.25 - nadania obywatelstwa honorowego m. Zamościa Panu Marszałkowi i 3 pal. Leg. w sali Rady Miejskiej na Ratuszu.

" 13.30 do 14.00 - zwiedzenia miasta przez Pana Marszałka i kolegiaty, gdzie Pan Marszałek ma odwiedzić kryptę w której leży hetman Zamoyski.

" 14.00 do 14.15 - pułki składają hołd pod pomnikiem Pana Marszałka Piłsudskiego na terenie koszar.

" 14.14 do 15.00 - śniadanie w salonach kasyna oficerskiego.

" 15.00 do 16.00 - uroczysty obiad żołnierski w czasie którego będą wygłoszone przemówienia.

W czasie uroczystości na lotnisku w Mokre przewiduje się ew. przemówienia Pana Marszałka przy okazji wręczenia sztandarów pułkom i przy przyjmowaniu broni maszynowej od Komitetu FON.

W związku z zapytaniem kto mógłby z tutejszego terenu opracować 10 minutowe pogadanki o Zamojszczyźnie, uprzejmie

dziękując za gotowość ze strony Polskiego Radia proponuję wygłoszenie 3-ch pogadańek 10-minutowych któreby radiosłuchaczy zorientowały niejako w terenie i środowisku gdzie odbywają się uroczystości.

Profesor Pieszko nauczyciel tut. gimnazjum, wygłosiłby referat o "przeszłości twierdzy Zamość i zabytkach w mieście Zamościu", inż. Bauer dyrektor szkoły rolniczej w Janowicach przygotowuje referat na temat "gospodarcza monografia powiatu" wreszcie inspektor szkolny p. Szczepaniec omówiłby względnie dał krótki przegląd o dorobku kulturalnym i społecznym w Zamościu w obecnej chwili. Oprócz wyżej wymienionych referentów Polsko Radio mogłoby transmitować pieśni chóralne w czasie nabożeństwa i w godzinach popołudniowych przy okazji referatu p. Szczepańca ilustrować audycję wystąpieniami wiejskich chórów i orkiestry Namysłowskiego. Nie jest wykluczone również przygotowanie jakiegoś słuchowiska wiejskiego.

Łączę wyrazy szacunku.

Marian Sochański
Starosta powiat.

Ilustr. nr 2

Cegielka okolicznościowa w zb. Archiwum Państwowego w Zamościu, Drobne druki ulotne, sygn. 1/42

Aneks VI

Panie Marszałku!

W imieniu zebranej tutaj ludności wiejskiej melduję jako prezes Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych i ich obecny przywódca, że my, chłopci powiatu zamojskiego, pomni tradycji Kościuszkowskiej, zebraliśmy się na Twój zew, Panie Marszałku!

Zapewniamy Cię, jak droga jest nam ziemia w codziennym życiu naszym, o tyle droższą jest nam wolność i niezawisłość narodowa.

Stajemy przy Tobie Panie Marszałku, wierząc, że w ten sposób budujemy Polskę silną. Pod Twoim przewodem chłop gotów jest stanąć na każde zawołanie, bo Polskę kocha i nie pozwoli uszczknąć z Niej najmniejszego skrawka ziemi! Wierzymy, że krajowi trzeba zgody i my tej zgody pragniemy. Dlatego miłujemy Cię chłopskim sercem, żeś nas do tej zgody wezwał. Widzimy w Tobie następcę dawnych hetmanów i Wielkiego Marszałka! Jesteśmy wierni Prochom Bartosza, Pyrza i innych bezimiennych chłopskich bohaterów, którzy nie szczędzili krwi i życia za wolność i niepodległość ojczyzny. Tym skromnym darem dla naszej Armii pragniemy zamanifestować, że jak będzie potrzeba, to na rozkaz Twój Panie Marszałku i my krwi naszej żałować nie będziemy!

Podkreślam, że chłop polski godzien jest polskich rycerzy! Jak umie twardo w rękach trzymać pług lub kosę, tak jeszcze mocniej karabin! Więc weź nasze chłopskie serca i żyj nam ku wielkiej chwale Ojczyzny!

Za zgodność

Aneks VII

Panie Marszałku !!

Szczęście to dla mnie prawdziwe i zaszczyt niezwykły, że danem mi jest reprezentować dzisiaj, wobec Ciebie, Najdzielniejszego Rycerza Rzeczypospolitej to miasto, któremu cnoty rycerskie przez cały czas jego istnienia droższe były nade wszystko.

Tradycje żołnierskiej służby, które miasto Zamość przez 3 i pół wieku nieprzerwanie pełniło, nie będąc ani razu zdobyte przez żadnego z oblegających go wrogów, wyrobiły w jego mieszkańcach najszczytniejszą ambicję narodową, hart żołnierski i umiłowanie rzemiosła wojennego.

Tej to właśnie tradycji żołnierskiej, temu dziedzictwu po przodkach naszych zawdzięcza Zamość i będący pod jego oddziaływaniem cały region. zamojski wysoki poziom godności narodowej i hart, który pozwolił mu przetrwać bez szkody dla Narodu męczeństwo Ziemi Chełmskiej.

To samo dziedzictwo historyczne spowodowało, że piersi mieszczan i rolników liczniej w ziemi zamojskiej niż gdzieindziej ozdobione są Krzyżami: Virtuti Militari i Niepodległości.

Te ideały żołnierskie przetrwały do dziś w niezmienionej formie. I choć pałasz na pług i wagę kupiecką zamienić nam wypadło – to jednak potencjał bojowy tego regionu trwa, wyrażając się w stałej gotowości obronnej, w dążności do coraz szerszej ekspansji interesów polskich oraz w głębokiej i nieziennej miłości dla Ciebie, Panie Marszałku i naszej Wspaniałej Armii.

Z tych uczuć naszych zrodził się akt, który bądź łaskaw, Panie Marszałku, przyjąć do wiadomości:

My

Zarząd i Rada Miejska miasta Zamościa,
mając w pamięci spuściznę uczuć patriotycznych naszych przodków wyrażoną naczelnym hasłem Akademii Zamojskiej: "Bądź ukochanej Ojczyzny podpora", pomni na bohaterskie tradycje rycerskie naszego miasta, opromienione sławą zawsze wiernej i niezdobytej strażnicy Rzeczypospolitej, pragnąc dać wyraz dzisiejszym i na zawsze trwałym uczuciom przywiązania i miłości do Armii Polskiej i jej Naczelnego Wodza,

postanawiamy,

działając w imieniu wszystkich mieszkańców miasta,

nadać

Panu Marszałkowi Polski Edwardowi Śmigłemu Rydzowi

Wodzowi Naczelnemu
obywatelstwo honorowe.

Prosząc Cię, Panie Marszałku, w imieniu mieszkańców miasta o przyjęci honorowego obywatelstwa, zapewniam, że Twoja obecność z nami będzie na zawsze podnietą do wytrwałej i ofiarnej służby dla Polski.

Aneks VIII

Do załącznika nr 4

D. Rejon 4-ty.

Ochrona terenu miasta w dniu 17 lipca 1938 r. w związku z przybyciem Pana Marszałka Edwarda Śmigłego Rydza na uroczystości wręczenia sztandarów pułkom artylerii w Zamościu.

1. Teren miasta podzielony na trzy odcinki patrolowe:
  - a/ do pierwszego odcinka patrolowego wchodzi ulice: Marszałka Piłsudskiego od Powiatowej, Akademicka oraz Szczepieska do dworca kolejowego. Do patrolowania tego odcinka wyznaczeni zostali: st. przod. Niechaj, st. przod. Wajler, post. Tyszka, Sliwiński i Waszczeniuk.
  - b/ Do drugiego odcinka patrolowego wchodzi ulice: Peretza, Zamenhofs, Ormiańska, Bazylińska, 3-go Maja i Żeromskiego. Do patrolowania tego odcinka wyznaczeni zostali: przod. Polakowski i Sempruch.
  - c/ Do trzeciego odcinka patrolowego wchodzi ulice: Lwowska, Narutowicza i Lipska. Do patrolowania tego odcinka wyznaczeni zostali: przod. Tor i post. Błaszczuk. Do kontroli pierwszego odcinka wyznaczono st. przod. Witiuka, do kontroli drugiego odcinka st. przod. Kujasa i do kontroli trzeciego odcinka Pawłowski. Szeregowi ci są równocześnie komendantami odcinków.
2. W dniu 17 lipca br. od godz. 5.30 aż do czasu przemarszu wojska do dworca kolejowego dokonane zostanie zamknięcie ruchu kołowego, od ulicy Powiatowej przez trasę przemarszu ulicami Marszałka Piłsudskiego, Akademicka i Szczepieską do dworca kolejowego. Czynności tych dokona służba patrolowa odcinka 1-go. Do pomocy na czas zamknięcia w tym odcinku ruchu przydzielono post. Smoła i Lasak do dyspozycji st. przod. Witiuka.
3. Od godziny 10.50 do 14-ej min. 40 ma być zamknięty ruch kołowy od dworca kolejowego - przez trasę ul. Akademicka, Marszałka Piłsudskiego aż do koszar podczas powrotnego przemarszu wojska. Zamknięcie ruchu ulicznego w tym czasie dokonają szeregowi z trasy odcinka pierwszego. Po zakończonym przemarszu wojska do koszar post. Lasak i Smoła powrócą do Komisariatu.
4. Zamknięcie ruchu kołowego wymienionego w punkcie 2 i 3- im odnosi się do furmanek i wozów ciężarowych od godz. 5.40 do godz. 9 m. 20. W tym czasie mogą szeregowi kierować po tej trasie jedynie między godziną 7 m. 20 a 8 m. 20. autobusy, samochody prywatne, powozy, bryczki prywatne i dorożki przewożące ludność na lotnisko i to tylko w ruchu jednokierunkowym z Zamościa na lotnisko. Po tym terminie tj. między godz. 8 m. 20 a 9 m. 20 cały ruch kołowy, a więc i rowerowy na wspomnianej trasie ma być zatrzymany. Mogą tylko kursować: pojazdy Pana Marszałka, karetki sanitarne odwożące chorych, straż ogniowa wyjeżdżająca do pożaru i pojazdy policyjne i wojskowe.

5. Trasa przejazdu Pana Marszałka podzielona została na trzy marszruty. Ochrona tych tras ma być wykonana przez posterunki stałe i patrole ruchome w sposób następujący:

a/ Trasa koloru zielonego od ulicy Lipskiej przez ulicę Narutowicza, Lwowską, Stare Miasto, Marsz. Piłsudskiego aż do koszar ma być zamknięta dla wszelkiego ruchu pojazdów od godz. 12 m. 30 do godz. 14 m. 40. O ile jednak samochody Pana Marszałka przejadą np. o godz. 13-tej, wówczas ślad za nimi nie wcześniej jednak jak 10 minut można będzie puścić pojazdy konne, a następnie w 15 minut pojazdy motorowe, w kierunku starego miasta i koszar, lecz tylko te, które odwożą ludności z uroczystości z placu lotniskowego. Ruch furmanek i wozów ciężarowych ma być wstrzymany całkowicie między godz. 12 m. 30 a 14 m. 40. Do ochrony tej trasy wyznaczono posterunki stałe w terenie miasta jak następuje: Posterunek nr 1 na początku ulicy Lipskiej - st. post. Szerment.

`` `` 2 na skrzyżowaniu ulic Lipskiej i św. Piątka - st. post. Bieliński
`` `` 3 u wylotu ul. Żdanowskiej i Narutowicza - post. Paradowski
`` `` 4 u wylotu ul. Montwiłła i Narutowicza - st. post. Gał.
`` `` 5 ul. Lwowska u wylotu ul. Odrodzenia - post. Kujawski.
`` `` 6 na skrzyżowaniu ulic Narutowicza i Lwowskiej, zabezpieczenie od ulicy Lwowskiej - przod. Świetliński
`` `` nr 7 u wylotu zaułka cmentarza żydowskiego - st. post. Kałuża
`` `` 8 na skrzyżowaniu ul. Nowej i Lwowskiej - st. post. Czernicki
`` `` 9 u wylotu ulic Obwodowej i Lwowskiej - st. post. Kletowski
`` `` 10 u wylotu ul. Sienkiewicza i Lwowskiej - st. post. Ujazdowski
`` `` 11 u wylotu ul. Łukasińskiego koło kina miejskiego st. post. Pawluk
`` `` 12 na skrzyżowaniu ulic Bazylińskiej i Żeromskiego - post. Zmuda
`` `` 13 na skrzyżowaniu ul. Żeromskiego i Wyspiańskiego - post. Rogozik
`` `` 14 ul. Staszica róg Placu Mickiewicza - st. post. Uniłowski
`` `` 15 ul. 3-go Maja róg placu Mickiewicza - post. Jasiński
`` `` 16 ul. Ormiańska koło ratusza- st. post. Ledziński
`` `` 17 zbieg ul. Mickiewicza i Kołłątaja - post. Brydziński
`` `` 18 skrzyżowaniu ul. Mickiewicza i 3-go Maja - post. Dudkiewicz
`` `` 19 skrzyżowaniu ul. Mickiewicza i Staszica - post. Dudek
`` `` 20 koło kościoła kolegiaty - post. Przesmycki
`` `` 21 u wylotu ul. Botanicznej i Akademickiej - post. Winiarski
`` `` 22 w końcu ul. 1-go Maja i Łukasińskiego - st. post. Kilariski

`` 23 u wylotu ul. Obwodowej i M. Piłsudskiego -
st. przed. Kłoczewski

`` 24 u wylotu ul. Browarnej i M. Piłsudskiego -
post. Pawluk

`` 25 u wylotu ul. Okrzei i M. Piłsudskiego -
przed. Piłat

`` 26 ul. M. Piłsudskiego począwszy od ulicy
Powiatowej przeznaczonej do zamknięcia ruchu w określonych
terminach - post Wąsowski.

b/ Wyjazd Pana Marszałka z koszar do Klemensowa nastąpi o
godz. 16 m. 30 po trasie

koloru czerwonego tj. ul. Marszałka Piłsudskiego -
Botaniczną, Akademicką i Szczepczeską. Ochrony tej trasy
dokonują ci sami szeregowi którzy zostali wyznaczeni do
ochrony poprzedniej trasy. Dodaje się tylko jeden posterunek
u wylotu ul. Zamkowej i Szczepczeskiej - st. post.
Czerniecki, który zostanie ściągnięty z posterunku Nr. 8.
Zamknięciu ruchu kołowego tej trasy ma być dokonane o godz.
16-tej przez posterunki i patrole pełniące służbę na danej
trasie.

c/ Wyjazd Pana Marszałka z Klemensowa nastąpi o godz. 18 m.
30 po trasie koloru fioletowego tj. ulicami: Szczepczeską,
Akademicką, Botaniczną i Marszał. Piłsudskiego. Do ochrony
tej trasy wyznaczeni szeregowi jak na trasie wymienionej w
punkcie b. z dodaniem od ul. Powiatowej 5-ciu szeregowych w
następujących punktach:

1/ skrzyżowanie ul. Powiatowej i Marszałka Piłsudskiego -
st. post. Gał

2/ skrzyżowanie ul. Reymonta i M. Piłsudskiego -post.
Kujawski

3/ u wylotu ul. Szwedzkiej i M. Piłsudskiego - st. post.
Kletowski

4/ u wylotu ul. Brzozowej i M. Piłsudskiego - st. post.
Uniłowski

5/ na granicy rejonu miasta i post. Zawada - post. Jasiński.
Zamknięcie ruchu kołowego tej trasy ma być dokonane od godz.
18-ej i trwać do czasu przejazdu Pana Marszałka.

Zamknięciu ruchu dokonają szeregowi pełniący służbę na tej
trasie.

6. Wszystkie posterunki na wyznaczonych trasach stoją na
miejscach aż do odwołania. Odwołanie nastąpi przez specjalnie
wysłanego policjanta.

7. Całe miasto podzielone zostało na 5 odcinków
wywiadowczych, w których pracują poszczególni szeregowi służby
śledczej - mianowicie:

a/ odcinek 1-szy - rejon trasy od ulicy Lipskiej do placu
autobusowego - przed. śl. śl. Grodzki.

b/ odcinek 2-gi - rejon starego miasta- st. przed.
Fiedorczyk.

c/ odcinek 3-ci - rejon kolegiaty - st. post. Zwoliński.

d/ odcinek 4-ty - rejon ul. Akademickiej od ul. M.
Piłsudskiego - przed. Krukowski.

e/ odcinek 5-ty - ul. M. Piłsudskiego do koszar a
następnie do granicy rejonu miasta - post. Paluszek.

Aneks IX

Starosta powiatowy Zamojski

Zamość, dnia 18 lipca 1938

L: 0.1/38

Do

Urzędu Wojewódzkiego

Uroczystości w Zamościu w
dniu 16 i 17 b. m.

Wydz. Społ. Polit.

w Lublinie

Donoszę, że uroczystości w dniu 16 i 17 lipca br. w Zamościu miały przebieg następujący:

W dniu 16 lipca br. w ramach 3 pułku art. Legionów odbyła się uroczystość jako następuje: o godz. 10 z rana w kościele garnizonowym odprawione zostało żałobne nabożeństwo za poległych z udziałem Starosty, D-cy Dywizji, burmistrza miasta Zamościa Wazowskiego, D-cy pułku, oficerów i żołnierzy oraz przedstawicieli społeczeństwa miejscowego.

Po nabożeństwie na placu sportowym pułku odbyła się uroczystość wręczenia odznak pułkowych. W imieniu Komitetu Fundacyjnego Sztandaru 3 P.A.L. przemawiał starosta, skolei przemawiał burmistrz miasta Zamościa Wazowski, który następnie Dcy pułku wręczył dyplom nadania 3 P.A.L. honorowego obywatelstwa m. Zamościa, następnie odbyło się uroczyste wręczenie odznak pułkowych dla powiatu zamojskiego na ręce Starosty, dla m. Zamościa na ręce burmistrza Wazowskiego, po czym udekorowano znakami poszczególne osoby.

Na zakończenie odbyła się defilada.

W tym samym dniu o godz. 20-ej w obecności Pana Wojewody Lubelskiego i Starosty Powiatowego Zamojskiego odbył się apel poległych.

W związku z uroczystościami wręczenia 9 pułkom artylerii sztandarów przez Pana Marszałka Śmigłego-Rydza w dniu 17 lipca br. w Zamościu już w dniu 16/7.br. przybyli do Zamościa Panowie Wojewodowie Lubelski i Nowogródzki oraz Ks. Biskup polowy Gawlina, który był uroczystie witany na dworcu w Zawadzie przez Starostę Powiatowego oraz przedstawicieli wojska.

W dniu 17 lipca o godz. 5 specjalnym pociągiem przybyła na dworzec w Zamościu Pan Marszałek Śmigły-Rydz. O godz. 8.30 wysiadł z wagonu Pan Marszałek, którego na peronie powitali przedstawiciele wojska na czele z P. Wiceministrem M.S. Wojsk. gen. Głuchowskim, Panowie Wojewodowie Lubelski, Nowogródzki i Wołyński, Starosta Powiatowy Zamojski, Zarząd i Rada Miejska m. Zamościa na czele z burmistrzem oraz przedstawiciele organizacji społecznych.

Około godz. 9.min.10. Pan Marszałek przybył na lotnisko pod Zamościem gdzie miała się odbyć cała uroczystość. Gdy samochód Pana Marszałka wjechał na lotnisko zebrana ludność w ilości około 90 tysięcy, nie licząc w tym wojska zgotowała Panu Marszałkowi burzliwą owację.

Po raporcie i przeglądzie wojska, organizacji p.w. społecznych i ustawionej w zwartym szeregu ludności wiejskiej, Pan Marszałek w otoczeniu dostojników zasiadł przed ołtarzem polowym, po czym odprawione zostało uroczyste nabożeństwo, celebrowane przez Ks. Biskupa polowego Dr. Gawlinę w asyście Ks. Biskupa lubelskiego Fulmana. Podniosłe kazanie wygłosił Ks. Dr. Nowak.

Po nabożeństwie Pan Marszałek w otoczeniu dostojników świeckich i kościelnych oraz generalicji udał się w kierunku stołów, gdzie odbyła się ceremonia święcenia sztandarów ufundowanych przez społeczeństwo 9 pułkom artylerii z terenu O.K.XX. i XX., następnie zaś wbijanie gwoździ i wręczenie sztandarów poszczególnym pułkom. W czasie tej uroczystości Pan Marszałek przemówił do zgromadzonych oddziałów wojskowych.

Po defiladzie wszystkich pocztów sztandarowych, Pan Marszałek zbliżył się do zgromadzonej ludności wiejskiej ze wszystkich gmin powiatu zamojskiego. Przed zgromadzoną ludnością ustawione były: 7 karabinów maszynowych oraz samolot szkolny, ufundowane przez społeczeństwo powiatu zamojskiego. Tu Panu Marszałkowi złożył meldunek Starosta Powiatowy Zamojski z działalności F.O.N., prosząc Pana Marszałka o przyjęcie tego sprzętu wojennego, jako daru dla wojska od ludności powiatu zamojskiego. Następnie przemówił do Pana Marszałka Bolesław Wnuk, prezes Okręg. T-wa Kółek Rolniczych w imieniu zgromadzonej ludności wiejskiej powiatu zamojskiego. Przemówienie to miało charakter deklaracji politycznej i manifestacji na cześć Naczelnego Wodza. /Tekst przemówienia załączam/.

Odpowiadając na to przemówienie Pan Marszałek złożył podziękowanie ludności za ofiarę i zapewnił ją, że ofiarowana broń zostanie przez Armię Polska skutecznie użyta na wypadek wojny przeciwko wrogom Rzeczypospolitej.

Z kolei po pewnej przerwie odbyła się defilada, którą Pan Marszałek przyjął w pięknie udekorowanej i ukwieconej trybuny. Najpierw defilowały oddziały wojskowe, wśród których były reprezentacje 9 pułków artylerii. Następnie szli w szeregach członkowie Związku Legionistów P.O.W. a dalej za nimi Oddziały Związku Rezerwistów w liczbie około 1000 ludzi, Związku Strzeleckiego wraz z oddziałami żeńskimi i orlętami w liczbie około 1400 ludzi oraz oddział harcerzy, wreszcie ludność cywilna zorganizowana w gromadach i gminach przedefilowała przed Panem Marszałkiem w liczbie około 14 tysięcy osób. Ludność defilując wznosiła gromkie okrzyki na cześć Naczelnego Wodza, powiewając licznymi chorągwiami o barwach narodowych i transparentami. Pochód zamykała Powiatowa Straż Pożarna umundurowana w liczbie 1200 osób.

Po skończonej defiladzie Pan Marszałek zawezwał Starostę Powiatowego i wyrażając jemu uznanie oświadczył, iż zachowanie się ludności było szczere i prawdziwe.

Z lotniska udał się Pan Marszałek do Zamościa do kolegiaty. U wejścia do kościoła powitał Pana Marszałka infułat Hartman, wygłaszając powitalne przemówienie, po czym podał Panu Marszałkowi do ucałowania krzyż. W kolegiacie Pan Marszałek złożył wieniec w krypcie hetmana Jana Zamoyskiego i

zwiedził wnętrze kolegiaty interesując się żywo architekturą i obrazami malarzy włoskich z XVII wieku.

O godzinie 13-ej min. 15 przybył Pan Marszałek na Ratusz, gdzie burmistrz miasta Zamościa Wazowski wręczył Panu Marszałkowi dyplom obywatelstwa honorowego.

W odpowiedzi wygłosił Pan Marszałek kilkuminutowe przemówienie na temat historycznej przeszłości twierdzy Zamość.

W czasie przemówienia zwracając się do burmistrza tytułował go Pan Marszałek „prezydentem m. Zamościa”.

Z ratusza w drodze do koszar wstąpił Pan Marszałek do ogrodu zoologicznego, gdzie oprowadzał Go profesor gimnazjalny Miler, b. legionista.

Na terenie koszar odbyło się z udziałem Pana Marszałka śniadanie towarzyskie i obiad żołnierski w czasie którego przekrzykiwały się chóry wiejskie z okolicznych gmin i orkiestra Namysłowskiego. Podczas obiadu żołnierskiego wygłosił przemówienie D-ca Korpusu gen. Smorawiński.

O godzinie 17-ej udał się Pan Marszałek do Klemensowa, gdzie był podejmowany wraz z generalicją i Wojewodami przez Ordynatostwo Zamojskich.

O godzinie 18.30 opuścił Pan Marszałek Klemensów i 18.55 przejechał granice powiatu zamojskiego w kierunku na Lublin. Przy wszystkich przejazdach Pana Marszałka pilotowali Naczelnik Bezpiecz. p. Kamiński, Komendant Wojewódzki PP., Naczelnik Urzędu Śledczego PP. i Starosta Zamojski jadąc jednym autem.

Trasa wszystkich przejazdów Pana Marszałka była strzeżona zgodnie z przedłożonym planem. Lotnisko i wszystkie ulice w mieście którymi przejeżdżał Pan Marszałek było bogato udekorowane sztandarami o barwach narodowych.

W czasie nabożeństwa na lotnisku jak również podczas defilady ludności wiejskiej nie było absolutnie żadnych incydentów. Maszerująca ludność entuzjastycznie manifestując na cześć Naczelnego Wodza i Armii złożyła dowody, iż w stosunku do Państwa, obrony kraju i armii bez różnicy politycznej odnosi się z jak największą miłością i oddaniem.

Charakterystycznym jest, iż w uroczystości wzięła udział dość licznie grupa ludzi należąca do Stronnictwa Narodowego.

Zorganizowane punkty sanitarno-ratownicze na terenie lotniska udzieliły pomocy około w 200 wypadkach porażonym słonecznie lub zatrutym gastrycznie. Notowany jest 1 wypadek śmiertelny z powodu przejechania nieostrożnego rowerzysty przez auto wojskowe i 6 cięższych wypadków porażenia słonecznego z odwiezieniem delikwentów do szpitala powiatowego.

Spokoju porządkowego nie zakłócono nigdzie.

2 załączniki

Starosta powiatowy
Sochański Marian